

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

YK:n vammaisyleissopimuksen kansallisen toimintaohjelmaluonnoksen kuulemistilaisuus 6.11.2020

Lausunto: Heta-liitto, puheenjohtaja Maija Aatelo

Henkilökohtainen apu on Suomessa keskeisin yksilöllinen vammaispalvelu ja käytännön edellytys monien vammaisten oikeuksien toteutumiseksi. Henkilökohtaisen avun merkitys vammaisyleissopimuksen 19 artiklan toteutumisessa on olennainen, sillä palvelu mahdollistaa itsemääräämisoikeuden, elämisen itsenäisesti ja osallisuuden.

Heta-liiton mielestä toimintaohjelman yleiset maininnat esimerkiksi vammaislainsäädännön uudistuksesta eivät ole riittäviä henkilökohtaisen avun tosiasiallisen toteutumisen edistämiseksi ohjelmakauden aikana. Toimintaohjelmaan tulee lisätä ainakin seuraavat toimenpiteet:

- Selvitetään henkilökohtaisen avun tosiasialliseen saatavuuteen ja rahoitukseen liittyvät ongelmat ja arvioidaan, vastaako Suomessa toteutettu henkilökohtainen apu 19 artiklan ja sen yleiskommentin edellytyksiä.
- Kehitetään henkilökohtaisen avun toimintamalleja, hyviä käytäntöjä ja asiakaslähtöisyyttä.

19 artiklan yleiskommentissa korostetaan, että henkilökohtaisessa avussa vammaiselle henkilölle tulee jäädä mahdollisuus hallita avun käyttöä. Tämä henkilökohtaisen avun sisällöllinen kriteeri ei Suomessa kaikilta osin toteudu, sillä kunnalla tai palvelua tuottavalla yrityksellä on usein vahva asema ja kontrolli vammaiseen henkilöön nähden.

Toimintaohjelmaan tulee lisätä tavoitteeksi, että vammaisopimuksen asema lain tasoisena oikeudellisena lähteenä hahmotetaan viranomaistoiminnassa ja tuomioistuimissa. Toimenpiteenä on tarpeen näille toimijoille suunnattu tiedotus sopimuksen merkityksestä. Sopimusta ei ole käytetty lähteenä juuri lainkaan henkilökohtaista apua koskevassa päätöksenteossa. Esimerkiksi 19 artikla tulee ottaa huomioon palveluista päätettäessä, jotta artiklan tavoitteet voivat tosiasiaa toteutua.

Vammaisten henkilöiden yksityisyyden suojan vahvistamisen (artikla 22) tulee sisältyä toimintaohjelmaan, ja toimenpiteenä voi olla lainsäädännön (asiakas- ja potilaslait) ja käytäntöjen kehittäminen. Tällä hetkellä esimerkiksi henkilökohtaisen avun tarvekartoituksissa käytetään yksityiselämän suojaa loukkaavia menetelmiä, ja yksityiskohtaista tietoa vammaisen henkilön ja hänen perheensä elämästä kerätään muutoinkin väljin perustein esimerkiksi palveluja toteutettaessa.

Koronapandemian talousvaikutukset eivät oikeuta vammaisten palveluiden heikennyksiä. Suomessa on taloustilanteesta huolimatta edelleen mahdollista viedä eteenpäin vammaisopimuksen tavoitteiden toteutumista, eikä perusteita nykytilan heikennyksille ole. Toimintaohjelmassa tulee tuoda esiin toimenpiteitä, joilla estetään palvelutason heikentymistä taloustilanteeseen vedoten. Toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi rahoituksen riittävyyden ja vammaisvaikutusten arviointi.

Vammaisjärjestöjen osallistumisesta toimintaohjelman toteutukseen ja seurantaan tulee tehdä säännöllistä ohjelmakauden aikana, jotta järjestöissä saadaan täsmällisempi kuva ohjelman toteutumisen etenemisestä.